

AZ ETRUSZKOK ÍRÁSÁRÓL
A Pyrgi aranylemezek és az etruszk-magyar kérdés: «Valóban etruszk írás»?
Mit tudunk az etruszkokról? ¹

II

(Az eredeti olasz nyelvű cikk magyar változata)

Az előző számunkban bemutattam Önöknek a perugiai határkő néhány értelmezését és olvasatát, most ugyanazt tesszük a Pyrgi aranylemezekkel kapcsolatban: összehasonlítjuk a létező fordításokat és értelmezéseket **Bodnár Erika** megfejtéseivel.

1964-ben, az ősi Pyrgi romjain épült Santa Severában, Caere kikötőjében került napfényre a három aranylemez Massimo Pallottino által vezetett régészeti ásatások közben: az egyikre pun szöveg volt vésvé, a másik kettőn etruszk szöveg.

A lemezek gondosan el voltak rejtve a szentély elpusztulása idején, mégpedig egy mélyre ásott kádban a templom A és B épületében.

Ha igaz az, hogy a pun nyelvű szöveg nem jelent ágháthatatlan problémát, akkor senki nem mondja, hogy az etruszk szöveg ennek a fordítása. Csak a szövegben előforduló tulajdonneveket tudjuk összehasonlítani.

Például, a pun aranylemezen «Caere népének királyaként» neveznek meg egy személyt: most viszont tudjuk, hogy abban az időben a városnak nem volt királya.

Csak egyetlen adat biztos, mégpedig az, hogy mindkét változat ugyanazt a témát tárgyalja, azaz Caere és Kárhágó között megkötött szerződésről szólnak; a szerződő felek a paktum tanúiként hívják mindkét nemzet védő isteneit. A szövegekben fel lehet ismerni Caere bírójának nevét, Thefarie Velianast, aki a szentélyt Uninak ajánlotta fel.

Tudjuk, hogy a megkötött szerződést lezáró vallásos szertartást pun ritus szerint végezték. Sajnos a pun lemezen nincs egyetlen egy etruszk kifejezésről sem fordítás, amely számunkra új lenne.

ITA·TMIA·ICAC·HE
RAMASVA[·]VATIEXE
UNIALASTRES·@EMIA
SA·MEX[L]·@UTA·@EFA
RIEI·VELIANAS·SAL
[CL·]·CLUVENIAS·TURU
CE·MUNISTAS·@UVAS
TAMERESCA·ILACVE
TULERASE·NAC·CI·AVI
L·XURVAR·TEŠIAMEIT
ALE·ILACVE·ALŠASE
NAC·ATRANES·ZILAC
AL·SELEITALA·ACNAŠ
ERS·ITANIM·HERAM
VE·AVIL·ENIACA·PUL
JMXVA·

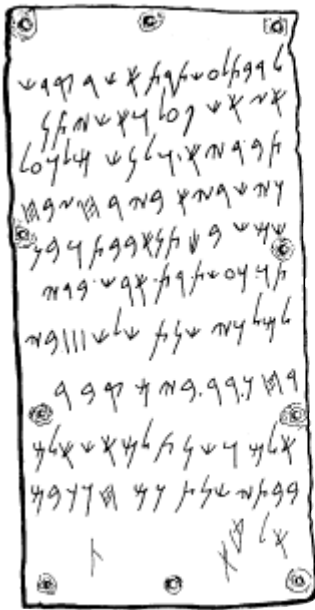
Massimo Pittau nyelvész szerint az (A) lemez szövege etruszk nyelvre való átírással a következő:

azaz

ITA·TMIA·ICAC·HERAMASVA [·] VATIEXE
UNIALASTRES·@EMIASA·MEX[L]·@UTA·@EFARIEI·
VELIANAS·SAL [CL·]·CLUVENIAS·TURUCE·MUNISTAS·@UVAS·TAMERESCA·ILACVE·
TULERASE·NAC·CI·AVIL·XURVAR·TEŠIAMEITALE·ILACVE·ALŠASE·NAC·ATRANES·
ZILACAL·SELEITALA·ACNAŠVERS·ITANIM·HERAMVE·AVIL·ENIACA·PULUMXVA

Velianiónak átengedett kettőt [fiút]; [ő] mindenegyes templomnak adományozott és a kincstárnak földterületeket ajánlott fel három teljes esztendőre e Kormányzóznak, sóadományokat [?] leszármazottak Kiosztójának [Giunne] a szentély elnököléséért; és ezek a szobrocskák annyivá [váljanak], mint amennyi csillag [van]!» [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Itt van a második (B) föníciai-pun írással írt lemez:

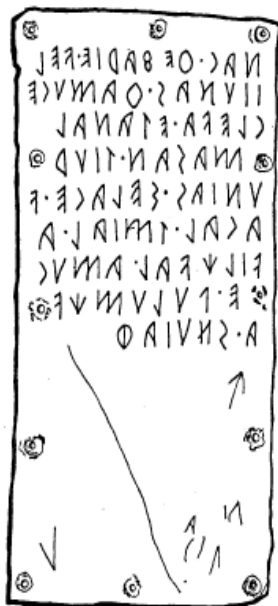

LRBT L'ŠTRT 'ŠR QDŠ
'Z 'Š P'L W'Š YTN
TBRY'·WLNŠ MLK 'L
KYŠRY'·BYRH·ZBH
ŠMŠ BMTN 'BBT WBN
TW·K'ŠTRT'·RŠ·BDY
LMLKY ŠNT ŠLŠ III BY
RH KRR BYM QBR
'LM WŠNT LM'Š 'LM
BBTY ŠNT KM HKKBM
'L

«Astarte úrnőnek Tiberio Veliano, Caere királya ajándékozta Zebah havában ezt a szentélyt, ajándékként a templomban és a cellákban, mert Astarte pártolta a hívőjét, uralkodásának harmadik évében, KRR [Fordítói megjegyzés: Karar (?)], az istenség temetésének napján. És annyian legyenek az istenség szobrának évei, mint ahányan ezek a csillagok [vannak] . » [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Massimo Pittau második lemezről készített fordítása a főníciai-pun nyelvspecialisták jelzett irányvonalából ered, s a saját fordításához alakította az első etruszk átírást. Azonban nem akarja senkire sem erőltetni ezt a fordítását, hiszen tudatában van annak, hogy ebben a nyelvben nem kompetens kellőképpen, ezért nem is bátorodik a sémi-nyelvész kollégákkal konfrontálódni. Azt az egyetlenyet szándékozik csak megemlíteni, hogy az írnok, aki a lemezekre írta a főníciai-pun szöveget, karthágói volt, aki teljesen nem értette meg az etruszk kollégája írását, s innen erednek, ebből adódik a két írásbeli eltérés.

Íme a harmadik, etruszk nyelvű lemez (C):

azaz:

NAC·@EFARIE·VEL
IUNAS·@AMUCE
CLEVA·ETANAL
MASAN·TIUR
UNIAS·ŠELACE·V
ACAL·TMIAL·A
VILXVAL·AMUC
E·PULUMXV
A·SNUIAΦ

«Így Thefario Veliano Giunonénak átengedte e jelen december hónapi adományt [és] bőkezű juttatást adott neki. A csillagokhoz [viszonyítva] a *thesaurus* (kincsház) tizenegyedik éves szertartása volt. » [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Vagy:

«Így Thefario Veliano Giunonénak átengedte e jelen december hónapi adományt [és] bőkezű juttatást adott [a templomnak]. A csillagokhoz [viszonyítva] a *thesaurus* (kincsház) tizenegyedik éves szertartása volt. » [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Akár a két lemez etruszk írásmódjának változását, akár a nemesi *Velianas* formáinak az elsőtől való különbözőségét és ettől eltérő *Veliunas*-ét nézzük, arról biztosítanak bennünket, hogy mindegyik lemez

más és más írnoktól származik. Valószínűleg a megbízó neve határozatlan hangsúlyos magánhangzóval az első szótagra eső hangsúllyal *Vélinas*-nak hangzott.

Röviden összegezve: A «kétnyelvű» lemezpár (a megfelelés a szöveg tartalmára vonatkozik és nem a nyelvi formára) *Astarte* nevű istennőnek (etruszk nyelven *Uni*) szóló szentély helyének (*tmia* etruszk nyelven) és az istennő egy szobrának ajánlásáról emlékezik meg föníciai nyelven. Az istennő iránti elimerésként az ajánlás szerzője Thefarie Velianas, Caere királya, uralkodásának harmadik esztendejében. A rövidebb szöveget tartalmazó lemez a rítust pontosítva egy kultusz születésének körülményeire emlékeztet. A két élemezre írt egyazon szöveg arra enged következtetni, hogy a Kr. e. VI. században szoros kapcsolat volt Caere e Khartágó között.

Mario Alinei Pyrgi-lemezek fordítása érdekes és más (vö. «*Etrusco: Una forma arcaica di ungherese/Ősi kapocs. A magyar-etruszk nyelvrokonság*», Il Mulino, Bologna 2003 és Allprint Kiadó 2005):

Föníciai szöveg olaszul:

«Alla signora Astarte: questo è il luogo sacro che T.V., regnante su Caere, ha fatto e ha dato nel mese del sacrificio al sole, come dono nel tempio. E io l'ho costruito, perché Astarte ha richiesto ciò da me nell'anno terzo del mio regno, nel mese di Karar, nel giorno del seppellimento della divinità. E gli anni della statua/del sacello della divinità nel suo tempio (siano tanti) come queste 'stelle' (bullae).»

Magyarul: «**Astarte úrnőnek: ez az a szent hely, amelyet T.V. [Ford. mgj.: Thefario Veliano] Caere kormányzója készített és adott a napáldozat havában ajándékként a templomban. És én azért építettem, mert Astarté kérte ezt tőlem uralkodásom harmadik esztendejében, Karar havában, az istenség temetésének napján. És a templomában az istenség szobrának éveit [legyenek annyian], mint ezek a 'csillagok' (bullae).**» [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Etruszk szöveg olaszul:

«T.V. capo magiaro, avendo creato questo tempio (sepolcro?) e questo simulacro/sacello sotto la guida di Uni-Astarte, ha offerto in voto il luogo per l'alloggiamento e il monumento. Nel terzo anno, (è avvenuto) l'adempimento delle richieste degli stranieri col seppellimento del sole (ceppo, fuoco, immagine sacra), e di quelle degli Alsiesi con la guarnizione di stelle d'oro sul telaio da appendere. E così/con ciò (siano) gli anni del sacello tanti quanti (indicati) dalle bullae.»

Magyarul: «**T.V. [Ford. mgj.: Thefario Veliano] magyar vezér miután Uni-Astarte vezetésével létrehozta a templomot (sírboltot?) és ezt a**

(bálvány)szobrot/szentélyt, fogadalomból ezt a helyet szállásnak és emlékműnek ajánlotta fel. A harmadik esztendőben a nap (fatönk, tűz, szentkép) temetésével [megtörtént] a idegenek (külföldiek) kérésének teljesítése, és az arany csillagokkal szegélyezett felfüggeszhető kerettel az alsiumiaiké. És így/ ezzel a szentély éveit annyian (legyenek), mint amennyit a bullaek (mutatnak).» [Ford. © Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda]

Természetesen mind Mario Alinei, mind Massimo Pittau történeti-lingvisztikai megjegyzésekkel támasztják alá mondanivalójukat, amelyeket nagy terjedelmük miatt nem idézek.

Ami a "szent helyeket" illeti, Alinei szerint a két szöveg összehasonlítása lehetővé teszi azon megállapítást, hogy mindkettőben van egy alapvető kettéosztás, amely a föníciai szövegben a <szent hely> ~ <a templomban> és a <szobor/szentély> ~ <a templomban> párossal fejeződik ki, és az etruszk szövegben a <templom> ~ <bálványszobor (bálványkép)/szentély> párossal és a <szállás> ~ <emlékmű> parafrazálásával, s ebből a végén csak a <szentély> kifejezés tér vissza. Különösen az etruszk szövegben előforduló két fogalom, a *tmia* és a *heramasva* tekinthető és értelmezhető jövevényszavaknak: az első görögből, a második latinból átvett fogalom; s úgy tűnik, hogy csak később váltak "szállás" (görögből), és "emlékmű" (latinból) értelemben az etruszk szókészlet részévé.

Alinei megállapítása szerint a probléma megoldatlan és a vallás területére tevődik át: ebben az értelemben a két szöveg konfrontálásakor tisztázni és világosabbá kell tenni, hogy ezek a szövegek, a föníciai-pun szövegben a "napáldozat" az "istenség temetése" és az "istenség szobra/szentélye" milyen kapcsolatban állnak egymással, valamint a két szöveg idézett kifejezései milyen viszonyban vannak az etruszk szöveg "nap (tönk, tűz, szentkép) temetésével". Úgy tűnik, hogy minden világos – állapítja meg Alinei a könyvében -, úgy van, ahogyan már sok másokkal együtt leszögezte Pallottino, Colonna, Garbini, Garbininé Levi Della Vida: mégpedig, hogy ezek a lemezek elsődlegesen politikai érvényességűek, mint pl. a VI. század végi etruszk-karthágói szövetség megünneplése. Most már világosabbá vált, hogy ez a szövetség nemcsak a nyelvi kontextusban és a templom építésének dokumentumaiban fordul elő, hanem természetesen az etruszk mellett a föníciai nyelv használatából is, valamint az istenség temetésének ünnepélyes szertartásából előbukkan, amely nem etruszk ünnep volt, hanem föníciai. [Garbini 1965, 45].

A kétnyelvű dokumentum természetesen kifejezte a két uralkodó réteg közös célját: a Tirrén-tenger feletti politikai és gazdasági uralmát, mely természetesen alapvető fontosságú volt a VI. században: hiszen ettől nemcsak Caere/Alsium vált az egyik legfontosabb

Pyrgi „A”:

...szia. Ity esz a szénán zép naty, (a vágya) gai. Szep zsep Terész ala. Kin pék, jop
 étyszaka. Tyopázs ótja. Jop mány szop asz, gyeplöszárak kál.
 Nátalog paraszak itenes nép. Ety se részek. lak.
 Ot gyaki a tyopánypákná szalang, pithi pé nyakpa. Ras sesz ágyszál zsatnyagány.
 lp vesza tyepsziálpa. Szálasgyöp álvák páran. Ai nyárpák gyilása alá, kepelepszí alá,
 (h)jánrá vagapányok sziaira.
 Esz ety zép naty gyep ágaszal.
 Pér szüna ej, széles Atyazsága.

Mai formában:

...szia. Itt ezen a szénán szép nagy, (a vágya) gally. Szébb seb Teréz alatt. Kin fékez,
 jobb éjszaka.
 Szopás ótja. Jobb már, szop az. Gyeplöszárakért kár.
 (Valószínűleg a gyermek szoptatásával kapcsolatos doligról lehet szó.)
 Nátalok parasztlak istenes nép. Egy se részeg. Jók.
 Ott gyaki (gyakori) a topánkába szalag, pithi a nyakba. Rossz ez ágyszál zsatnagány
 (zsarátnok?)
 Épp veszünk tepsziárpát. Szálasgyep árják páran. A nyárfák nyilása alá, kepelep széle
 alá, hány rá fakapányok (amit fakapával kapálnak) szélére.
 Lesz egy szép nagy gyep ágassal.
 Férj szánya ej, széles Atyasága!

Bodnár Erika szerint a C lemezen – amit ő B-vel jelöl – az alábbi szöveg olvasható:

NAC · ӨEFARIE · VEL
 IIUNAS · ӨAMUCE
 CLEVA · ETANAL
 MASAN · TIUR
 UNIAS · SELACE · V
 ACAL · TMIAL · A
 VILXVAL · AMUC
 E · PULUMXV
 A · SNUIAΦ

Pyrgi aranylemezek „B”

L	P	GY	P	SZ	NY	A	M	P	O	N	A	R
	é	e	o	á	é	o		k	a	r	t	sz
	p	n	s	ty	a	o					sz	sz
			l	a	r	a	i	p	a	gy	p	l
					ny	t	sz	i		r	a	k
	g	p	n	a	l	p	v		k	a	sz	r
		a		l	a	sz	ty	i		l	a	n
		n	s	ty	a		l	a	g	zs	l	sz
					g	zs	ty	s	l	s	j	p
					á	a	á	á	á	ó		a
					á	a	sz	s	r	k	a	a

Pyrgi „B” olvasata:

Rán op mány, szop.

Etyép.

Lesz szátrak jó atyás napnál pogya piaral.

Ety akar iszteny, társzak év Péla nap.

Ganal ity szál a gaszlazságal, atysonpa jósálás Atyazsága akarassza. US

Mai helyesírással és kiejtéssel:

Lány jobb, már szop.

Egyéb.

Lesz sátrak (*lakodalom*) jó atyás napnál Pogya fiával. (*Vagy potya piával*)

Egy akar isten, társzak év Béla nap.

Ganaj így (is?) száll a gazdasággal, asszonyba jó szállás Atyasága akarata.

Ösöd.

Bodnár Erika javaslatai Pittau és Alinei megoldásaitól teljesen eltérők. Könyvének 47. oldalán az alábbiakat mondja: «Nem állítom, hogy teljesen tökéletes a szöveg olvasata, valószínűleg lehetne még rajta finomítani, abban azonban teljesen biztosak lehetünk, hogy ez az írás is **magyar**, mégpedig egy egészen hétköznapi levél szövege, amelyet egy anya, vagy egy apa írhatott **jóval időszámítás előtt** a lányának. Érdekes...» [Nota: Majd így folytatja, amit az olasz nyelvű cikkemben nem idéztem: «Időszámítás előtti őseink ezek szerint folyamatosan **írtak és olvastak**, ráadásul **aranylemezeket** használtak az íráshoz. Akkor, amikor Európa, önmagukat a civilizáció megteremtőinek tartó népei, bizony még kunyhókban éltek...»]

Varga Géza írástörténész – az előző cikkemben hivatkoztam rá –, aki 35 esztendeje foglalkozik a székely rovásírással és eredetének problematikájával, többek között az alábbiakat írta nekem (ld. a teljes levelet az *Osservatorio Letterarario* 2006./51-52. számának «Függelék»-ében):

«...Ami az etruszk írást illeti, ezzel eddig nem nagyon foglalkoztam, pedig érdemes lenne.

Bodnár Erika és a korábbi etruszkológusok munkájában az írásjelek hangzósításában mutatkozik a leglényegesebb eltérés. Azaz a hagyományosok a görög (latin, sémi) jelekkel rokon hangértékeket tulajdonítják az etruszk jeleknek is, míg Bodnár Erika a székely jelek hangértékéből indul ki. Mindkét megoldás lehet részben jó és részben hibás. Aprómunka szükséges annak eldöntéséhez, hogy melyik jel esetében melyik a helyes hangzósítás.

Ebben a kérdésben, az etruszk és a magyar nyelv és írás kapcsolatának kutatásában, úgy lehetne továbblépni (ellenőrizni), ha előszednénk azon etruszk szavak etruszk írásképét, amelyeket Alinei és mások eléggé hihetően magyarral azonosítottak. Ez

a betűzés tehát azon az újabb feltételezésen alapulna, hogy az etruszk és a magyar nyelv rokonok. S ezeknek az immár jobbra ismert hangzúsú szavaknak a jeleit kellene összevetni a székely írás jeleivel. Így kaphatunk egy (az eddigieknél valamivel igazoltabb hangzúsú) új etruszk ábécét (az etruszk jelek új, vagy ellenőrzöttebb hangzósítását), amely a további megfejtések kiinduló alapja lehet. Bodnár Erika olvasatát egyébként hibásnak tartom, mert a kapott szöveg zavaros és értelmetlen. A szellemes és balladai magyarázattal együtt is az. Ennél hihetőbb, hogy a kő határkő volt. Persze az etruszkok éppen elég sírfeliratot (emlékkövet) is hagytak maguk után...»

Bodnár Erika az általa javasolt megoldásokon kívül – összesen 38 írásemléket fejtett meg – az etruszk hagyaték és a magyar hagyomány hasonlóságaira hívja fel a figyelmünket, természetesen megjegyezve, hogy «mindez persze nem tudományos érvényű összehasonlítás, sokkal inkább játék...» Itt van néhány fénykép, amikre ráirányítja figyelmünket: pl. összehasonlíttatja az etruszk fekete kerámiát („*bucchero*”-t) a nádudvari és mohácsi kerámiákkal. Könyvében felsorolja – ezt sem említettem meg az olasz nyelvű munkámban, csak a képek összehasonlítására hívtam fel az olasz olvasók figyelmét – azokat a helységneveket, ahol fekete kerámiát készítettek: Közép- és Észak-Európában, Indiában, Egyiptomban, Mexikóban és Peruban. Hazánkban pedig: a honfoglalás körüli időkből ismert Szentesen, Mezőtúron, Hódmezővásárhelyen, Tiszafüreden, Kunmadarason, Dőron, Leányváron, Komáromban, Tatán, Tüskeváron. Napjaikban is készítenek az alábbi helyeken: Mohácson, Nádudvaron, Csikdánfalván.

Most tanulmányozzuk a soron következő képeket:

Etruszk fekete kerámia, Kr. e. VII-VI. sz.

Nádudvari és mohácsi fekete kerámia

Más magyar vázák

Etruszk kerámiák

Különösen figyelemmel nézzék a fejét hátrafordító szarvasok figuráját!

Most pedig tanulmányozzunk néhány női és férfi portrét! Bodnár Erika etruszk férfi portrékat ültetett magyar fényképekre. Az alábbiakat mondja ezzel kapcsolatban: «Az eredmény magáért beszél. Figyeljük meg a fejformákat és az arcvonásokat!»

Magyar és etruszk portré

Etruszk nő szobra

Múlt századi magyar lány

Magyar legények a múlt századból

Etruszk portrék

Figyeljék meg az alábbi díszítések hasonlóságait!

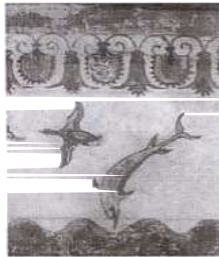
Veji szobor

Palóc vakolatdész

Mángorló díszítése

Etruszk falfestmény

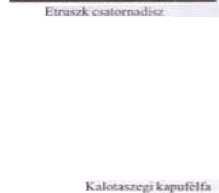
Palóc vakolatdész

Etruszk csatornadész

Etruszk síremlék

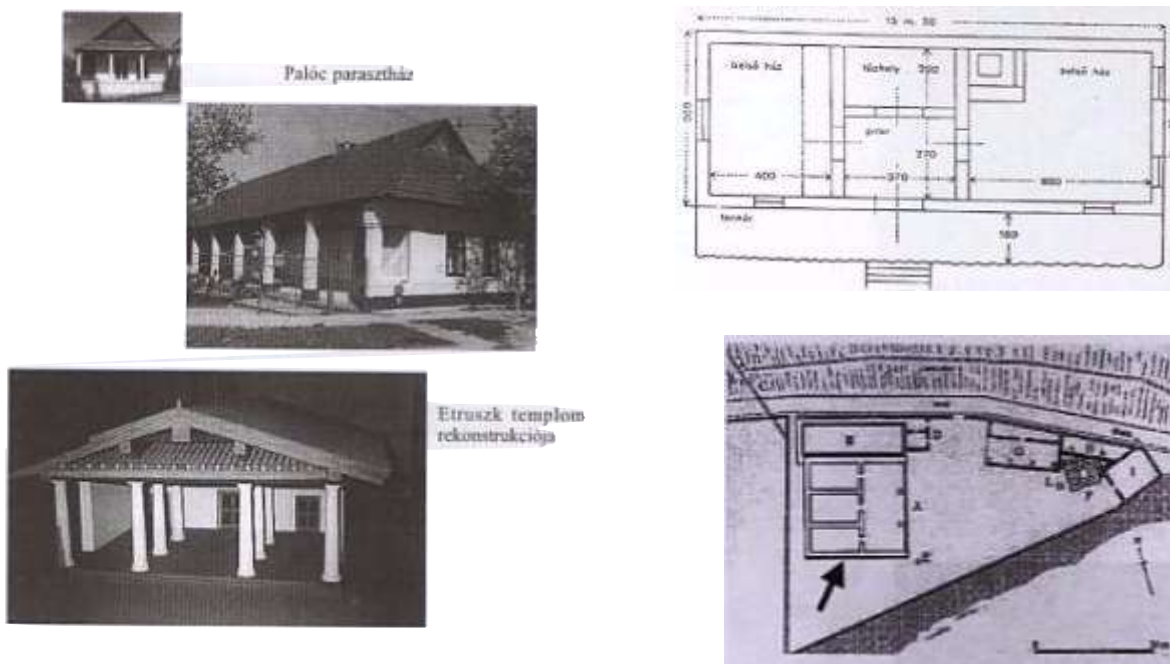
Kalotaszegi kapufélfa

Etruszk - Mafrae szoboralkotás (1960)

Etruszk díszítések, palóc vakolatdész, kalotaszegi kapufélfa

Bodnár Erika szerint az építészeti hagyományban is találunk hasonlóságokat, hiszen az etruszk templom alaprajza teljesen megegyezett a magyar háromszatú parasztház alaprajzával:

Egy palóc parasztház és az etruszk templom rekonstrukciója az alaprajzaikkal

Bodnár Erika a 38 etruszk szöveg olvasata alapján kijelenti, hogy ezek s szövegek magyar nyelvűek. Érvei az alábbiak:

1. Ugyanazzal az ábécével olvashatók. Az ábécé a székely-magyar rovásírás betűiből és hangjaiból áll össze. (Lásd marosvásárhelyi kézirat.)
2. Az olvasás szabályai megfelelnek a székely-magyar rovásírás szabályainak.
3. Az olvasat összefüggő, ma is érthető **magyar szöveget** eredményez, melyet helyenként képek is alátámasztanak.

Arra, hogy mit mond ezzel szemben a hivatalos etruszkológia, az alábbiakat válaszolja:

1. A szövegek a görög ábécé segítségével olvashatók ugyan, de nem érthetőek.
2. Senki nem ismeri az etruszkok nyelvét, a nyelv kihalt.
3. Nincsenek kétnyelvű szövegek, amelyek segítségével esetleg közelebb lehetne jutni a megoldáshoz.
4. Legtöbb "fordítás" fiktív, kitalált szótárak alapján készül és leginkább lefordíthatatlan személy és helynevekből áll.

Bodnár Erika az olvasókra bízta a választást: «Önökre bízom, hogy eldöntsék, melyik érvrendszer a helytállóbb... [...] Az etruszkok **magyarul** beszéltek.

...Akkor vajon melyik népnek az elődei?!»

2) Folytatjuk

Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda

- Ferrara (Italia) -

¹A eredeti cikk címe: «SULLA SCRITTURA DEGLI ETRUSCHI - Le lamina d'oro di Pyrgi e la questione etrusca ed etrusco-ungherese - "Ma è veramente una scrittura etrusca"? Cosa sappiamo degli Etruschi?»

Olasz eredetiből fordította ill. helyenként átdolgozta, kiegészítette © **Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda**

© Osservatorio Letterario/Dr. Bonaniné Tamás-Tarr Melinda

Ferrara, 2006. június. 9.

HELYESBÍTÉS: Az előző számunkban megjelent cikket követően értesítést kaptunk Bodnár Erikától, aki közli szerkesztőségünkkel, hogy a lapunk 56. oldalán található ábécé betűi elcsúsztak. Mivel a szerzőnő könyvében is elcsúsztak, így mi is tévesen publikáltuk.

Frissítés: 2006. június 9. 16:40